

ЛЮДИНА І ЧАС

Літописець Самійло Величко
був людиною Мазепи

НОВІ ВИДАННЯ. Оригінал історії козацької держави, написаний на зламі XVII—XVIII століть, розвінчав міф радянських пропагандистів

Олександр ДАНИЛЕЦЬ,
«Урядовий кур'єр»

Цього року відзначаємо 300-річчя написання основної частини «Літопису» Самійла Величка. Цей твір ще називають Біблією козакознавства. Готуючись до дати, група провідних науковців на чолі з доктором історичних наук Тетяною Таїровою-Яковлевою за підтримки меценатів виконала роботу державної ваги: підготувала й перевидала у видавництві «Кліо» об'єктивну версію цього історичного трактату без пропусків і цензури. Нове видання днями презентували у Полтавському краєзнавчому музеї імені Василя Кричевського.

Відновили чимало місць, які вважали втраченими

Захід не випадково відбувся саме у Полтаві. Самійло Величко був полтавцем, і основну частину «Літопису» написав у селі Жуки під Полтавою, а дописав його у Диканьці. Там він і навечно спочив у рідній землі. Тож кому, як не землякам літописця, треба першим ознайомитися із цим твором, щоб знати минуле рідного краю.

Нове видання відрізняється від попередніх тим, що це академічно підготовлений том за оригіналом рукопису самого Величка.

Досі ми користувалися виданням 1848 року, яке підготувала Київська археографічна комісія, — розповідає заступник директора Полтавського краєзнавчого музею з наукової роботи Володимир Мокляк. — 1926 року спробу перевидати цей «Літопис» зробила донька Михайла Грушевського Катерина. Проте її репресували, й набір другого тому було розсіпано. І є ще видання, яке підготував Валерій Шевчук, так званий переклад на сучасну українську мову.

Однак ті попередні видання підготовлені за київським списком «Літопису», вони не були повними. На той час, коли їх готували, ніхто не знав, що в Петербурзі зберігається оригінальний список Величка. Він пошкоджений, але після аналізу цих двох рукописів пощастило відновити чимало місць, які вважали втраченими й ніколи не оприлюднювали.

За словами Володимира Мокляка, попередні видання було спотворено частково і з політичних мотивів. З них викинули все, що стосувалося гетьмана України Івана Мазепи, його доби, стосунків Самійла Величка з Іваном Мазепою. Радянські пропагандисти стверджували, що Величко був ворогом, політичним опонентом Мазепи, постраждав за справу Кочубя. Насправді це не так. І дослідниця «Літопису», яка все життя вклала у підготовку цього видання, пані Таїрова-Яковлева довела, що Величко був людиною Мазепи, належав до його найближчого оточення. Він також улюбляв за Ватківщину Україну.

У «Літописі» детально описано підняте Богданом Хмельницьким повстання, визвольну війну українського народу проти Речі Посполитої, інші відомі історичні події. Зокрема ті, що відбувалися у Полтаві й на Полтавщині. Наприклад, протистояння Виговського з пол-

Директор Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, археолог, історик Олександр Супруненко з подарованим примірником «Літопису» біля портрета Івана Мазепи, написаного з оригіналу, що міститься у «Літописі», заслуженим працівником культури Валерієм Побоковим

тавським полковником Мартином Пушкарем.

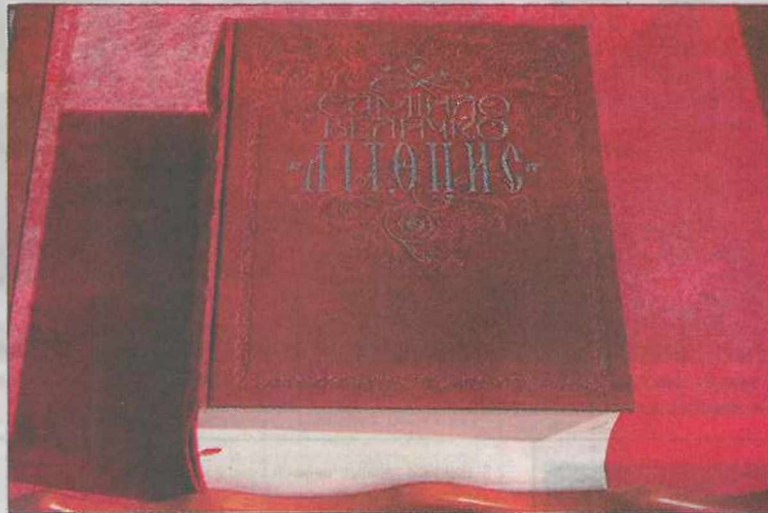
Видання дуже актуальне. Воно налаштує на любов до Вітчизни.

Як оригінал літопису потрапив до бібліотеки Санкт-Петербурга

Того самого дня на платформі Zoom пощастило поспілкуватися з пані Тетяною Таїровою-Яковлевою. Вона розповіла, що видання до друку готували вісім років. За цей час дослідники виконали колосальний обсяг роботи. Повернули «Літопису» його вступну частину, в якій міститься дуже багато цінної інформації, зокрема про мазепинські часи. Працюючи над текстами, ґрунтовно вивчили біографію самого Величка. Дізналися, що він був канцеляристом, майже 17 років прослужив у полку Мазепи.

Свій історичний трактат Величко завершив у Диканьці 1725-го. Ще через три роки втратив зір, але попри це працював над «Космографією». 1729 року він ще жив у Диканьці. Дослідники знайшли купчу, яку він завірив замість якогось пана Ковалю. І мабуть, автор «Літопису» в Диканьці й помер, там і поховали.

Дослідниця повідомила, що оригінал «Літопису» нині зберігається у Санкт-Петербурзі у відділі рукописів Російської національної бібліотеки. Він туди потрапив наприкінці XIX століття. Спочатку його зберігали на Полтавщині у колекції Григорія Полетики. А потім онук Полетики продав рукопис московському купцеві, який відвіз його до білокам'яної. Після його смерті «Літопис» потрапив на аукціон. Там його купив чоловік на прізвище Погодін. І вже він передав «Літопис» у тодішню публічну бібліотеку Санкт-Петербурга.

Новий односторінковий «Літопису» Самійла Величка, виданий ошатно на 1112 сторінок накладом 1000 примірників

ДОСЬЄ «УК»

Самійло ВЕЛИЧКО (1670—1728). Народився у козацькій родині. Навчався у Києво-Могилянській колегії, після закінчення якої 15 років служив канцеляристом у генерального військового писаря Василя Кочубя.

Брав участь у походах, виконував секретні доручення, долучався до посольств гетьмана Івана Мазепи. Наприкінці 1708-го заарештований і ув'язнений як людина, близька до І. Мазепи. Провів кілька років у неволі в чернігівському краї. Після звільнення учителював, займався літературною діяльністю. Останні роки життя провів у селі Жуки, де й помер.

Величко — автор першого систематичного викладу історії української козацької держави, у написанні якого використано значну кількість українських, польських та німецьких джерел, широке коло документів. Для написання літопису він користувався різними джерелами: народними переказами, іншими козацькими літописами, творами іноземних істориків, архівними документами, списками, реєстрами тощо. Автентичності численних документів, наведених у літописі, історики не заперечують.

Дослідники оригіналу рукопису з'ясували, що Величко задумав «Літопис», коли ще був канцеляристом Війська Запорозького і служив у Мазепи. Саме тоді купивши дуже дорогий високоякісний папір, майбутній автор зібрав виписки із 270 архівних документів, які стосувалися тодішньої історії України, й чимало портретів, серед яких Івана Мазепи.

Тоді, наприкінці XVII століття, Самійло Величко почав писати «Літопис», написав розділ, який стосується Богдана Хмельницького. У ньому він відстежує причини, чому тогочасна Україна відірвалася від Речі Посполитої. Він хотів підкреслити, що козаки завжди були вірними слугами польських королів і врятували Річ Посполиту від турецької агресії, а Річ Посполита повелася з ними не-

вдячно. Тому й почалися козацькі повстання, зокрема під проводом Богдана Хмельницького.

Тож вступна частина твору містить ще й велике смислове навантаження. Величко приділяв неабияке значення її написанню. Шкода, що 300 років на неї не звертали уваги й повністю ніколи не публікували.

Нам треба шукати самих себе

Завдяки цьому безцінному документу тепер можемо більше дізнатися про гетьманську Україну, про те, якими були тогочасні канцеляристи, яка у них була освіта, знання, погляди, ідентичність. Як вони дивилися на історію, Україну, козацький народ.

Публікація цього академічного видання — початок великої історичної роботи, досліджень, які, на думку Тетяни Таїрової-Яковлевої, триватимуть десятиріччя а, можливо, й сторіччя.

Про роботу над оригінальними текстами «Літопису» розповів представник видавничої групи пан Андрій Бовгиря з Києва. Він зазначив, що йому і його колегам вдалося дізнатися, як цей літопис створено. Відтворили мову твору. Його написано офіційною на той час староукраїнською мовою, якою створювали гетьманські універсали й інші документи. А у виданні XIX століття її спростили й довели до тогочасного стандарту російської.

Андрій Бовгиря сказав, що незабаром з'явиться окремий том з дослідженнями тексту Величка, коментарями і, можливо, факсимільне відтворення оригінального тексту.

«Самійло Величко посилається на якісь «хозарські літописи». Ми поки що не знаємо, що це за документи. Тому, думаю, подальші дослідження відкриють багато невідомих текстів, які не дійшли до наших днів, але збережені в «Літописі» Величка», — зазначив він.

Соціально значущим нове видання «Літопис» вважася й архієпископ Полтавський і Кременчуцький ІІІУ Федір.

«Я радів, коли дізнався, що перевидують «Літопису» Самійла Величка. Ми повертаємося до своїх джерел, джерел нашої історії. Сьогодні значна їх частина зберігається в архівах сусідньої держави. Наша історія великою мірою сфальсифікована, ми ще досі мислимо штампами радянської пропаганди. Нам треба шукати самих себе. І ми зможемо це зробити, судячи з того, яка наша історія, тільки черпаючи знання про неї з автентичних джерел, від тих людей, які жили в той час, які бачили, переживали цю історію.

Звичайно, є суб'єктивні моменти. Усюди є суб'єктивізм. Але з цього можемо обрати потрібне нам. Тому, вважаю, зроблено дуже важливу для нашої самоідентичності справу».

Книга, що містить 1112 сторінок, видана ошатно, в одному томі, хоч оригінал рукопису містить три томи, накладом 1000 примірників. З десяток книг меценати просто на заході подарували провідним бібліотекам, музеям і вишам Полтавщини.